

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 29

Заснований в 1996 році

Рівне – 2004

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.**Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 29. — Рівне: РДГУ, 2004. — 157 с.**

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**Головний редактор:**

Хом'як Іван Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна – доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський державний педагогічний університет ім. В. Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – кандидат психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №9 від 28.05.2004 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 07 — 10.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2004

3. Воспитание гуманных чувств у детей / Под ред. Л.Н.Проколиенко, В.К.Котырло. – К.: Рад. школа, 1987. – 174 с.
4. Воспитание нравственных чувств у старших дошкольников / Под ред. А.М.Виноградовой. – М.: Просвещение, 1980. – 111 с.
5. Иванникова Г. Воспитание культуры поведения // Дошкольное воспитание. – 1990. – № 11. – С.23-25.
6. Лаврентьева Г.П. Культура общения дошкольников. – К.: Рад. школа, 1984. – 128 с.
7. Ломов Б.Ф. Общение как проблема общей психологии // Методологические проблемы социальной психологии. – М.: Просвещение, 1975. – С. 124-135.
8. Общение и его влияние на развитие психики дошкольника / Под ред. М.И.Лисиной. – М.: Педагогика, 1974. – 123с.
9. Поніманська Т.І. Гуманність: ціннісний аспект. Сучасні підходи до гуманістичного виховання дошкільнят // Дошкільнє виховання. – 2002. – № 4. – С. 3-5.
10. Развитие социальных эмоций у детей старшего дошкольного возраста / Под ред. А.В.Запорожца, Я.З.Неверович. – М.: Педагогика, 1986. – 318 с.
11. Яницька О.Ю. Зміст і структура культури спілкування дітей // Оновлення змісту методів дошкільної освіти в Україні. Наукові записки Рівненського державного педінституту. Випуск 5. – Рівне: РДПІ, 1999. – С. 79-84.

Резюме. Стаття посвячена актуальній проблемі в рамках гуманізації учебно-воспитательного процесу. Сделана попытка раскрыть педагогические условия формирования гуманистической направленности общения детей старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: гуманистическая направленность общения, педагогические условия, кодекс общения, методы и приемы формирования гуманистической направленности общения.

Summary. The article is devoted to topical problem in the context of humanization educative-educational process. It is made attempt to disclose the pedagogical conditions of the formation of humanistic direction of the communication of the children of elder pre-school age.

Key words: humanistic direction of communication, pedagogical conditions, the code of communication, the methods of forming the humanistic direction of communication.

Одержано редакцією 3.05.2004.

УДК: 37.034

О.І.КОСАРЄВА

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ МОДЕЛІ ВИВЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ

Резюме. В статті розглядаються найбільш відомі погляди представників різних психологічних шкіл на причини виникнення конфліктів між батьками та їх дітьми. Описано моделі роботи з батьками, що відрізняються постановкою цілей і завдань.

Ключові слова: взаємодія дорослого з дитиною, групові методи роботи, психологічний підхід.

Постановка проблеми. Взаємодія дитини з батьками є першим досвідом взаємодії з навколишнім світом. Цей досвід закріплюється і формує визначені моделі поведінки з іншими людьми, що передаються з покоління в покоління. У кожному суспільстві складається визначена культура взаємин і взаємодії між батьками і дітьми, виникають соціальні стереотипи, визначені установки і погляди на виховання в сім'ї. Цивілізованість суспільства визначається не тільки ставленням до жінок, але і ставленням до дітей.

У другій половині ХХ століття в західній психології відбулося значне збільшення досліджень, присвячених проблемам виховання й розвитку дитини в сім'ї. Серед причин звернення до цієї теми виділяють розвиток демократичних відносин у суспільстві, проникнення ідей рівноправності в систему сімейних стосунків. На думку Р. Дрейкуса, батьки, що продовжують говорити з дітьми з позиції влади і переваги, не усвідомлюють того, що діти слухають їх із позиції рівності. З цієї причини авторитарні методи виховання є малоефективними.

Зростання інтересу до проблем сімейного виховання в нашій країні обумовлене новими соціально-економічними умовами. Зміна ідеологічних орієнтирів чи повна їх відсутність створюють труднощі, з якими змушені зустрічатися сучасні батьки. Разом з тим сучасна демократизація суспільних інститутів не могла не торкнутися і сімейних відносин.

Мета нашої статті – дослідити та охарактеризувати різні психолого-педагогічні моделі вивчення взаємодії батьків і дітей дошкільного віку.

Традиційно психологічна допомога сім'ї реалізується в рамках індивідуальної психологічної консультації. Нові умови вимагають нових підходів і методів роботи психолога з сім'єю, у тому числі групових методів роботи з батьками, що останнім часом завойовують все більшу популярність. Більшість батьків усвідомлюють недоліки свого виховання, але їм не завжди вистачає елементарної психологічної освіченості, щоб вирішити свої проблеми. Аналіз сімейних ситуацій у групі допомагає батькам глянути на себе зі сторони, "очима інших", і тим самим ніби об'єктивувати власну поведінку. Батьки починають краще розуміти власні стереотипи виховання, що є не результатом усвідомленого вибору вихователя, а передаються або "по спадковості" від своїх батьків, або є

наслідком уявлень про відносини дитини і батька, отриманих із близького соціального оточення, засобів масової комунікації й інформації.

Необхідність звернення до роботи з батьками в практиці консультування дитячого розвитку вперше була декларована в рамках психодинамічного підходу. Важливою заслугою психоаналітичного напрямку є те, що його засновники звертали увагу на ранній досвід взаємодії батьків з дітьми і на різні види психічної травматизації в дитячому віці (З.Холл, А. Фрейд, К. Хорні).

У руслі психоаналітичного напрямку набула популярності тривимірна теорія інтерперсональної поведінки В. Шутца (1958). На його думку, для кожного індивіда характерні три міжособистісні потреби: потреба включення, потреба в контролі і потреба в любові. Порушення цих потреб може призвести до психічних розладів. Сформовані в дитинстві поведінкові зразки цілком визначають способи орієнтації дорослої особистості у ставленні до інших. Це положення теорії В.Шутца відтворює фундаментальне положення психоаналізу про визначальну роль раннього дитинства в розвитку особистості. Під включенням дослідник розуміє потребу бути включеним у групу. Відносини дитини і батьків є позитивними, якщо вони насичені контактами, і негативними, якщо батьки спілкування з дитиною зводять до мінімуму. Якщо дитина неадекватно інтегрована в сімейну групу, надалі вона може виявляти недостатню соціальну чи надсоціальну поведінку [1].

Одним із піонерів дослідження взаємодії дорослого з дитиною можна вважати Альфреда Адлера. Адлеріанський напрямок має свої методи, способи і прийоми в роботі з батьками і дітьми, він значною мірою соціально спрямований і може розглядатися як відмінний від психоаналітичного підходу [5].

Основними поняттями адлерівського виховання батьків є “рівність”, “співробітництво” і “природні результати”. З ними пов'язані два центральні принципи виховання: відмова від боротьби за владу та врахування потреб дитини. Австрійський психолог підкреслював, що необхідно навчити батьків поважати унікальність, індивідуальність і недоторканість дітей із самого раннього віку. Основним принципом сімейного виховання, за Адлером, є взаємоповага членів сім'ї. Самосвідомість дитини він ставить у пряму залежність від того, наскільки її люблять і поважають у сім'ї. Цей напрямок роботи з батьками ґрунтується на їх свідомій і цілеспрямованій поведінці. А.Адлер розглядає навчання батьків не тільки з погляду розвитку дитини і сім'ї, але й з погляду суспільства – як діяльність, результат якої впливає на його стан.

Актуальність ідей Адлера та його учня Дрейкуса без сумніву пов'язана з тією кризою, у якій опинилися сім'ї в першій половині ХХ століття. Традиційні методи впливу, що встановлюють взаємини між батьками і дітьми за принципом переваги і підпорядкування, виявилися досить неефективними. Розмова з дітьми “зверху вниз” призводить до того, що діти у свою чергу так само “зверху вниз” говорять з батьками. Цей тип взаємодії можна спостерігати в сім'ях з різним ступенем напруги.

Р. Дрейкус розглядає недисципліновану поведінку як активність дитини, що зорієнтована на досягнення цілей, спрямованих у небажане русло. Він виділив цілі негативної поведінки дитини. В основі будь-якої небажаної поведінки дитини можуть бути наступні цілі:

- вимога уваги чи комфорту;
- бажання показати свою владу чи демонстративну непокору;
- помста, відплата;
- ствердження своєї неспроможності чи неповноцінності.

Взаємодія батьків з дітьми, за Дрейкусом, повинна будуватися на основі принципу рівних цінностей і взаємної поваги. Основне завдання сімейного виховання – допомогти дитині стати компетентною людиною, яка використовує конструктивні засоби для формування почуття власної гідності і досягнення певного суспільного становища.

У 50-х роках у США виник напрямок групової роботи з батьками, заснований Х.Джайноттом, американським дитячим психотерапевтом, під назвою “модель групового психологічного консультування”. Його концепція гуманізації виховання заснована на ідеї розвитку емоційної сфери батьків за допомогою усвідомлення ними своїх справжніх почуттів, цінностей і очікувань [2]. Джайнотт виділяє наступні принципи виховання дітей:

- уважно слухати дитину. Батьки, які уважно слухають свою дитину, показують їй, що до її думки прислухаються і її цінують, зміцнюють повагу дитини до самої себе;
- уникати і не допускати таких дій і слів, що можуть образити дитину чи викликати в неї злість;
- виявляти думки і почуття без агресивності; батьки повинні чесно говорити про те, що вони відчувають, і, проявляючи власні почуття, поважати особистість дитини.

На думку Х.Джайнотта, батькам необхідно надавати практичну допомогу в сімейному вихованні через формування у них навичок комунікації і керування поведінкою дітей.

Найбільш важкими у сімейному вихованні є п'ять періодів: коли дитина починає ходити; коли її починають привчати до туалету; коли дитина йде до школи; в період статевого дозрівання; коли дитина переходить до середньої школи.

Згідно Джайнотту, спілкування батьків з дітьми повинне базуватися на трьох основних принципах.

- По-перше, у всіх ситуаціях батьки повинні прагнути підтримувати позитивний образ «Я» у дитини.
- По-друге, варто говорити про ситуацію, вчинок дитини, уникаючи особистісних негативних оцінних суджень. Висловлення дорослого не повинні містити діагнозу і прогнозу подальшої долі дитини.

– По-третє, дорослий у спілкуванні завжди повинен виступати ініціатором пропозиції співробітництва. Ця пропозиція не повинна бути у вигляді прямої вказівки на відповідний спосіб дії, а повинна розкривати перед дитиною можливість самостійного вирішення проблемної ситуації.

Багато положень Джайнотта узгоджуються з ідеями іншої моделі роботи з батьками – програмою Т.Гордона, яка ґрунтується на ідеях гуманістичної психології. А.Маслоу та К.Роджерс створили філософію науки, що об'єднала методи природознавства і феноменології та визнала пріоритетність людської суб'єктивності [4].

Незважаючи на розбіжності напрямків гуманістичної психології, загальним для них є підхід до людини як до специфічної моделі, що відрізняється від моделей, які пояснюють поведінку тварин чи машини. Особлива роль при цьому приділяється активності особистості. Р. Мей, визнаючи значимість впливу елементів зовнішнього середовища, підкреслює, що не можна приписувати особистісні проблеми фактам спадковості чи навколишнього середовища: “Особистісна проблема в першу чергу вимагає перерозподілу напруги всередині особистості, а не пошуків причин зовні” [6]. К.Роджерс вважав, що дуже важливо вміти встановлювати довірливі стосунки батькам з дитиною, учителю з учнем, терапевту з клієнтом. Він писав, що ці відносини “відрізняються прийняттям іншої людини як індивіда, що має цінність, а також глибинним емпатійним розумінням, що дає мені можливість бачити особистий досвід людини з її погляду”. На думку Роджерса, збільшення прийняття себе сприяє збільшенню прийняття іншого, і все це, в кінцевому рахунку, призводить до поліпшення людських відносин [3].

Н.Нейл і Дж.Нейл сформулювали принципи гуманітарно-психологічного підходу до шлюбу, в якому кожний із членів може залишатися самим собою і розвивати свої таланти. Ці принципи пов'язані з концепцією А.Маслоу про самоактуалізацію та поглядами К.Роджерса про вроджену доброту людини. На думку С.Кратохвіла, такі уявлення про людину можна вважати “дещо ідеалістичними, а уявлення про шлюб – певною мірою романтичними” [3].

Ідеї гуманістично спрямованої психології знайшли відображення в психотерапевтичній практиці виховання дітей в сім'ї і суспільстві, у яких особлива увага приділяється умінню слухати і розуміти дітей. При цьому розуміння розглядається не просто як техніка чи використання правильних висловлювань, а як модель взаємин дорослого з дитиною.

Програма Томаса Гордона “Тренінг ефективних батьків” є найбільш відомою і поширеною у різних країнах. Основу поглядів Гордона складає теорія особистості К.Роджерса і його способи роботи з пацієнтами. Завдання роботи з батьками, за Гордоном, зводяться до того, що батьки повинні засвоїти три основних уміння:

- 1) активно слухати, тобто уміння чути, що дитина хоче сказати батькам;
- 2) уміння висловлювати власні почуття і слова доступно для розуміння дитини;
- 3) використовувати принцип “обидва праві” для вирішення конфліктних ситуацій, тобто уміння домовлятися з дитиною так, щоб результатами розмови були задоволені обидва учасника.

Т. Гордон розділяє необхідні навички на дві групи: навички, необхідні для рішення проблем дитини, і навички, необхідні для рішення проблем батьків. Будь-яка проблема повинна вирішуватися батьками разом з дітьми. На заняттях у групі батьки вчаться активному слуханню, самовираженню, одержують навички ведення бесіди, закріплюють почуття впевненості в собі.

Великий внесок у справу вивчення взаємодії батьків з дітьми, безумовно, внесли і представники біхевіористичного напрямку. Зокрема, ще в 40-і роки було запропоновано найбільш відомим психологам і фахівцям, що займаються соціальним плануванням, використовувати науково обґрунтовану методіку, засновану на положеннях поведінкової технології як засобі зміцнення сім'ї і суспільства в цілому. Розроблялися проекти, що спиралися на принципи, які сприяють вдосконаленню і збільшенню кількості і якості взаємодій — інтеракцій батьків і дітей.

Основний акцент у цьому напрямку робиться на вивченні техніки поведінки батьків і формуванні навичок модифікації поведінки дитини. Більшість прихильників біхевіористської теорії визнають, що поведінка виникає з результату впливу наявних та прихованих факторів [1].

А. З. Шапіро відзначає, що в поведінково-орієнтованих теоріях сімейні конфлікти розглядаються як функція низької норми позитивних взаємопідкріплень, а терапевтичні зусилля спрямовані на зменшення негативності у комунікаціях між членами сім'ї; традиційний психоаналітичний підхід зосереджений на ранньому негативному досвіді; гуманістично орієнтована психотерапія сім'ї на перше місце ставить конгруентну, взаємоприймаючу та емпатійну міжособистісну взаємодію [9].

Існують різні концепції навчіння. При класичному обумовлюванні павловського типу піддослідні починають давати ту саму відповідь на різні стимули. При оперантному навчінні поведінковий акт формується завдяки наявності чи відсутності підкріплення одного з безлічі можливих відповідей. Ці концепції не пояснюють, як виникає нова поведінка. Вважається, що нагорода і покарання недостатні, щоб навчити нової поведінці. Діти здобувають нову поведінку завдяки імітації моделі. Навчіння через спостереження, імітацію й ідентифікацію – третя форма навчіння. Імітація-ідентифікація – це процес, у якому особистість запозичає думки, почуття чи дії іншої особистості, що виступає як модель. Імітація приводить до того, що дитина може увявити себе на місці моделі, випробувати співчуття, співучасть, емпатію до цієї людини.

Основний акцент у цьому напрямку робиться на вивченні техніки поведінки батьків і формуванні навичок модифікації поведінки дитини. Більшість прихильників біхевіористської теорії визнають, що поведінка виникає з

результаті впливу факторів, які спостерігаються і прихованих. Проте біхевіористів цікавлять лише перемінні, які спостерігаються й піддаються безпосередньому виміру. Їм належать розроблені схеми аналізу взаємодії, що засновані на розумінні людської поведінки як функції підкріплень, нагород, заохочень і покарань. Зокрема, припускається, що атракція між індивідами – це функція рівня, за якого у взаємодії представлені взаємні винагороди [1].

Фахівці зі спостереження й експериментального вивчення поведінки прийшли до висновку, що заохочення і підкріплення набагато ефективніше діють на зміну небажаної поведінки дитини, ніж покарання (К.-А. Андерсон і Х.-Е. Кінг, 1979). Б. Бухер і О.-І. Ловаас (1968) вважали, що та користь, яку отримують у результаті застосування методів покарання, у порівнянні з часто виникаючими негативними емоційними реакціями дуже мала [8].

Н.Міллер і Дж. Доллард спираються на фрейдівську теорію дитячих травм. Вони розглядають дитинство як період наступаючого неврозу, а маленьку дитину – як дезорієнтовану, обмануту, розгальмовану, нездатну до вищих психічних процесів. На їх думку, щаслива дитина – це міф. Звідси задача батьків – соціалізувати дітей, підготувати їх до життя в суспільстві. Н.Міллер і Дж. Доллард поділяють думку А.Адлера про те, що матір, яка дає дитині перший приклад людських відносин, відіграє вирішальну роль у соціалізації. У цьому процесі, на їхню думку, джерелом конфліктів можуть служити чотири найбільш важливі життєві ситуації. Це годування, приучення до туалету, сексуальна ідентифікація, прояв агресивності у дитини. Ранні конфлікти невербалізовані і тому неусвідомлені. Для їхнього усвідомлення, на думку Міллера і Долларда, необхідно використовувати терапевтичну техніку З.Фрейда. «Без розуміння минулого неможливо змінити майбутнє», – писали Міллер і Доллард.

Деякі практичні психологи у своїй роботі з батьками використовують методи біхевіоральної психології. Застосування поведінкової моделі в процесі групової роботи з батьками припускає, що батькам прийдеться опанувати специфічними поведінковими методами для досягнення й оцінки задалегідь поставлених цілей. Прихильники біхевіоризму орієнтовані на поведінкові реакції, що спостерігаються і вимірюються, а також факти навколишньої дійсності, які піддаються корекції за допомогою методики модифікації поведінки. Це повинні бути контрольовані поведінкові реакції, що містять рух, піддаються зовнішньому спостереженню і фіксації.

У літературі можна зустріти й іншу назву біхевіористичного підходу до роботи з батьками – учбово-теоретична модель (Я. Хямляйнен). Метою учбово-теоретичної моделі навчання батьків є прищеплення батькам, а через них і їхнім дітям соціальних навичок поведінки. Термін «соціальні навички» має велике значення в теорії соціального навчання, під ним розуміють таку сформовану і закріплену поведінку, за допомогою якої індивід може здійснювати цілеспрямовані дії в різних ситуаціях, взаємодіючи із соціальним середовищем. Батьки, що володіють соціальними навичками, своєю поведінкою передають їх дітям.

Завдання такої групової роботи з батьками:

- насамперед батькам прищеплюють навички соціального спостереження (навички діагностики);
- їх навчають принципам теорії і застосуванню їх у вихованні дітей (засвоєння і застосування теорії);
- нарешті, батьків вчать створювати певну оціночну програму для зміни поведінки дитини (втручання в поведінку дитини).

Ведучий програми разом з батьками розробляє систему позитивних підкріплень і негативних санкцій, хоча біхевіористи в першу чергу використовують весь наявний у них арсенал позитивних підкріплень, а також методів ігнорування.

Однією з популярних і часто використовуваних моделей роботи з батьками є модель, заснована на транзактному аналізі. Техніка роботи в транзактному аналізі припускає освоєння основних понять цього теоретичного напрямку і перенесення їх на сімейний ґрунт. Робота в групах припускає знайомство батьків з концепцією особистості по теорії Е. Берна, з основними елементами структурного аналізу. Так, у програму тренінгу О. В. Сидоренко включає освоєння концепції «Свинського батька» К. Стейнера; експериментування з вербальними і невербальними сигналами, що виходять від еґо-станів «Свинський батько», «Турботливий батько», «Дорослий», «Маленький професор», «Натуральне дитя»; соціодраму «Транзактна дискусія» і боротьбу з «Свинським батьком» [7].

Висновки. Таким чином, ми можемо говорити про багаточисельність можливих моделей, пояснюючих взаємодію дітей і їх батьків: тривимірна модель інтерперсональної поведінки В Шутца, індивідуальна модель А.Адлера, модель ефективних типів взаємодії Дрейкуса, модель групового психологічного консультування Х.Джайнотта, гуманістична модель роботи з батьками Т.Гордона, поведінково-орієнтована модель А.З.Шапіро, учбово-теоретична модель Я. Хямляйне.

Описані вище напрямки орієнтовані на різну практику роботи з батьками, мають різні цілі, задачі, установки, а також різні рівні складності. Використання одних моделей неможливо без знання термінології і теорії — біхевіористська модель, транзактний аналіз; інші моделі значною мірою суспільно спрямовані, ставлять своєю метою побудову демократичних взаємин з дітьми і приділяють багато уваги елементам конкретної взаємодії — адлеріанська модель, програма Т. Гордона. Ці моделі багато в чому доповнюють один одного, і з цим пов'язане використання елементів різних програм у практиці групової психологічної роботи з батьками.

Перспективою нашого дослідження ми вбачаємо у розробці психолого-педагогічних методів, які б

сприяли гармонізації дитячо-батьківської взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Г.М., Богомолова Н.Н., Петровская Л.А. Современная социальная психология на Западе. – М.: Изд-во МГУ, 1978. – 148с.
2. Джайнотт Х. Родители и дети / Пер с англ. – М.: Знание, 1986. – 245с.
3. Кратохвил С. Психотерапия семейно-сексуальных дисгармоний. – М.: Медицина, 1991. – 113с.
4. Крипнер С., Корвало Р. Проблема метода в гуманистической психологии // Психологический журнал. – 1993. – Т. 14. – № 2. – С.113-126.
5. Кристенсен О.-К., Томис К.-Р. Дрейкус и поиски равенства // Помощь родителям в воспитании детей. – М.: Прогрес, 1992. – С.56-78.
6. Мей Р. Искусство психологического консультирования / Пер. с англ. – М.: НФ “Клас”, 1994. – 144 с.
7. Сидоренко Е.В. Комплекс “неполноценности” и анализ ранних воспоминаний в концепции Альфреда Адлера. – СПб., 1993. – 152с.
8. Симпсон Р.-Л. Модификация поведения ребенка // Помощь родителям в воспитании детей. – М.: Прогресс, 1992. – С.79-93.
9. Шапиро А.З. Психолого-гуманистические проблемы позитивности-негативности внутрисемейных отношений // Вопросы психологии. – 1994. – № 4. – С. 45-56.

Резюме. В статье представлены наиболее известные взгляды представителей разных психологических школ на причины возникновения конфликтов между родителями и их детьми. Описаны модели работы с родителями, которые различаются постановкой целей и задач.

Ключевые слова: взаимодействие взрослого с ребенком, психологический подход, групповые методы работы.

Summary. The most point of views are introduced in this article, point of views are about reasons of appearance the problems among the children and their parents. In the article different models of working with the parents are described in brief. These models differ in standing aims and tasks.

Key words: interaction parents with the children, psychological approach, group methods.

Одержано редакцією 15.05.2004.

УДК: 37.034

Ю.О. ГЛІНЧУК

ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У КАРДІОРЕВМАТОЛОГІЧНИХ САНАТОРІЯХ УКРАЇНИ

Резюме. Стаття присвячена вивченню проблеми створення, розвитку та функціонування кардіоревматологічних санаторіїв в Україні. Визначено педагогічні умови здійснення виховання дітей в умовах кардіоревматологічного санаторію.

Ключові слова: кардіоревматологічний санаторій, серцевохворі діти, різновіковий колектив.

Постановка проблеми. Згідно даних медичної статистики, важливою проблемою сьогодення є стійка тенденція зростання кількості дитячих захворювань, особливо серцевосудинних. За останні 100 років їхня кількість зросла в 10 разів, а смертність від них становить 56% від загальної смертності. Контингент дітей, які хворіють, становить групу ризику для розвитку хронічної патології, тому їх лікування, оздоровлення та відповідно змодельоване виховання є суспільно значущою проблемою, від вирішення якої залежить рівень здоров'я нації.

Мета нашої статті – короткий огляд історії створення, розвитку і функціонування санаторних шкіл в Україні, вивчення педагогічних умов здійснення виховання дітей в умовах кардіоревматологічного санаторію і формулювання загальних рекомендацій для працівників санаторних закладів.

Методика та організація експерименту. В обстеженні брали участь 80 дітей, 60 батьків, 30 педагогів та 20 медпрацівників. У дослідженні використовувались методи аналізу психолого-педагогічної літератури, аналіз масового та власного педагогічного досвіду з питань здійснення виховання в умовах кардіоревматологічного санаторію, спостереження, опитування, анкетування, бесіди, інтерв'ю, дискусії.

Результати дослідження та їх обговорення. Організації мережі санаторних закладів поклато початок створення С.Т.Шацьким в 1911 році трудової школи-колонії “Бадьоре життя” у м.Обочинську Калузької губернії.

Після революції 1917р. суспільно значущою проблемою стала велика кількість безпритульних, голодуючих та соціально незахищених дітей, які самим лише фактом свого існування підривали авторитет радянської влади. Окрім цього, через кілька років їхнє покоління, перебуваючи в стихійних умовах розвитку, могло б становити потенційну загрозу тогочасному устрою. Тому в цей час розпочалося створення нової системи суспільного виховання, яка охоплювала дітей до п'ятнадцятирічного віку: дитячі садки і дошкільні дитячі будинки для дітей від 1 до 7 років, дитячі колонії та містечка, будинки для голодуючих та будинки для дітей з вадами фізичного і психічного розвитку віком від 8 до 15 років.

У той час, як у зарубіжній педагогіці й психології вважалося, що стереотипи поведінки та розвитку закладаються в дитини генетично (М.Монтессорі, К.Лоренц, Е.Фром, А.Чічерліх), в Радянському Союзі

ЗМІСТ

Вітаємо ювіляра	3
1. Бозуш А.М. Проблеми сімейного виховання дітей у спадщині В.О.Сухомлинського.....	4
2. Кононко О.Л. Самосвідомість у житті дошкільника	6
3. Борисова З.Н. Виховні цінності у формуванні особистості дитини в педагогічній системі А.С.Макаренка	11
4. Золотухіна С.Т. Освоєння історико-педагогічного досвіду як умова формування професійної компетентності сучасного вчителя.....	13
5. Поніманська Т.І. Особистісні пріоритети гуманістичного виховання	19
6. Дичківська І.М. Підготовка вихователя як суб'єкта інноваційної педагогічної діяльності в контексті сучасних тенденцій розвитку освіти	24
7. Бєленька Г.В. Основні етапи формування професійної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку.....	31
8. Пальчевський С.С. Глобалізація як принцип соціалізації дітей дошкільного віку	35
9. Карпенчук С.Г. Функція педагогічної технології – системотвірна.....	40
10. Машикіна Л.А. Формування професійної компетентності студентів в процесі педагогічної практики	43
11. Розальська Н.В. Деякі аспекти організації та проведення педагогічної практики майбутніх гувернерів у ВУЗі.....	48
12. Ніколайчук Г.І. Підвищення ефективності мовленнєвого розвитку дошкільників	51
13. Леценко Г.П. Наступність у формуванні діалогічної компетенції дітей дошкільного віку та учнів початкових класів і основної школи	54
14. Степанова О.І. Активізація методів роботи з розвитку мовлення дошкільників	58
15. Трусова О.Л. Декоративне мистецтво як засіб формування цілісної естетичної культури	61
16. Горопаха Н.М. Формування у дітей старшого дошкільного віку вмінь навчального співробітництва з педагогом та однолітками.....	65
17. Машиовець М.А. Актуальність проблеми формування уявлень про сім'ю у дітей дошкільного віку	69
18. Богініч О.Л. Готовність батьків до народження дітей	75
19. Маліновська Н.В. С.Ф.Русова: концепція мовної освіти і мовленнєвого розвитку дітей	79
20. Борова В.Є. Коригування звукової культури мовлення дошкільників у програмно-методичних документах	81
21. Самсонюк Н.Ф. Гуманна сім'я – основа самоствердження дошкільника	86
22. Сварковська Л.А. Дослідження фізичної готовності до школи дітей 6 років.....	90
23. Литвиненко С.А. Діагностика готовності майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності	92
24. Загородня Л.П., Матвієнко З.Е. Підготовка майбутніх вихователів до реалізації завдань екологічного виховання дошкільників з урахуванням екологічних особливостей регіону	96
25. Зданевич Л.В. Комплексне дослідження процесу адаптації студентів-першокурсників до умов життєдіяльності.....	100
26. Гордій Н.М. Проблема розумового виховання дітей в сім'ї у вітчизняній періодичній пресі (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)	104
27. Фасолько Т.С. Відповідальна поведінка як складова соціальної компетентності дошкільника.....	109
28. Янцур Л.А. Індивідуальні відмінності в розвитку інтересу до зображувальної діяльності у старших дошкільників на заняттях	112
29. Дронова О.О. Образотворча діяльність дошкільників у контексті гуманістичної концепції освіти	117
30. Меналюк Г.Ф. Шляхи забезпечення логіко-математичної компетентності старших дошкільників.....	121
31. Бєлова С.А. Комплексне навчання в теорії і практиці педагогів Бременської школи 20-х років ХХ століття	124
32. Марчук Г.В. Соціальна компетентність дошкільника у структурі особистості.....	127
33. Козлюк О.А. Педагогічні умови формування гуманістичної спрямованості спілкування дітей старшого дошкільного віку.....	130
34. Косарєва О.І. Психолого-педагогічні моделі вивчення взаємодії батьків і дітей	133
35. Глінчук Ю.О. Виховання дітей у кардіоревматологічних санаторіях України.....	137
36. Герасимчук Ю.О. Педагогічні засоби формування професійно-пізнавальних інтересів у ВУЗі.....	140
37. Врочинська Л.І. Народна казка як засіб виховання гуманної поведінки у старших дошкільників	142
38. Федорова Н.В. Діалогічні засади організації гуманістично орієнтованої педагогічної взаємодії.....	145
39. Онищук І.А. Психолого-педагогічний аспект проблеми інтересу до мистецької діяльності у дітей старшого дошкільного віку.....	148
40. Кравець Л.М. Моделювання процесу розвитку педагогічної рефлексії майбутнього вчителя.....	150
Відомості про авторів	153

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти

Збірник наукових праць

НАУКОВІ ЗАПИСКИ РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Випуск 29

Заснований у 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Редактори збірника Дичківська І.М., Степанова О.І.

Технічний редактор Курченко Н.Б.

Комп'ютерна верстка Хомяк О.Л.

Здано до набору 17.05.2004 р. Підписано до друку 28.05.2004 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 23,48. Обл. вид. арк. 23,83. Замовлення № 33/1. Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки (к. 98,
тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі

Рівненського державного гуманітарного університету

33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 29. — Рівне: РДГУ, 2004. — 157 с.**

ISBN 966 — 7281 — 07 — 10.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20